

TOPONIMELE SI HIDRONIMELE DE ORIGINE NELATINA
IN LUCRARILE *DE ANTIQUIS ET HODIERNIS MOLDAVIAE NOMINIBUS*
SI *HISTORIA MOLDO-VLACHICA* DE DIMITRIE CANTEMIR

Florentina Olteanu
Universitatea Ovidius Constanța

*Toponymes et hydronymes d'origine non-latine dans des ouvrages de Cantemir **De antiquis et hodiernis moldaviae nominibus** et **Historia moldo-vlachica** (Résumé)*

Les oeuvres du prince Démètre Cantemir De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus et Historia Moldo-Vlachica sont représentatives parmi les texts écrits en neo-latin dans l'espace culturel roumain. Dans ces oeuvres, les toponymes et les hydronymes – qui font l'objet de cet article – indiquent le moyen d'assimilation des termes provenus d'études rédigés en différentes langues (nous avons prêté une attention particulière aux termes roumains) et à des époques différentes dans la latin cantémirien.

1. Considerații preliminare

1.1. Operele cantemiriene *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus* si *Historia Moldo-Vlachica* abordează un subiect dificil chiar și pentru un istoric modern: începuturile poporului român și apariția primelor formațiuni statale românești, autorul ajungând cu informația până în secolul al XIV-lea, la domnia lui Alexandru cel Bun.

1.1.1. Pentru prima oară în cultura română, cineva trata o temă istorică într-o manieră științifică, pe baza unei vaste bibliografii de specialitate; aceasta a fost consultată de Cantemir în diferite biblioteci publice și particulare, în timpul lungii sale șederi la Constantinopol: *nostrum fuit hoc opusculum antiquitatem Romano-Dacorum chronologice historiae studiosis ex vetustis depromere historibus* (H MV, III, 12, 138, p.142).

1.2. Din nefericire, autorul nu a dus aceste lucrări până la capăt, ele rămânând în faza de "ciorne", așa cum o arată fie unele șovăieli grafice și morfologice, chiar confuzii, atunci când apar în text cuvinte străine, fie influența limbii materne, imposibil de ignorat, avându-se în vedere frecvența referire la realități românești.

2. Demersul nostru face parte dintr-o cercetare mai amplă asupra modului în care sunt încadrate, în latina cantemiriană, cuvintele de origine nelatină. Ne vom opri asupra toponomelor și a hidronimelor străine din DMN și H MV, fie preluate din sursele bibliografice folosite, fie prezente pentru prima oară într-un text de limbă latină deredacție românească.

2.1. Trebuie să ținem cont de faptul că aceste surse cantemiriene au fost redactate în limbi diferite și că datează din epoci diferite. Cele de limbă latină acoperă perioada medievală, cea renescentistă și post-renescentistă, astfel încât în latina cantemiriană

sunt detectabile mai multe registre lingvistice, de la latina clasică, la neolatina secolului al XVIII-lea.

3. Toponimele

3.1. O lucrare care tratează ca subiect “numele antice și actuale ale Moldovei” (*De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus*) și o alta istorică (*Historia Moldo-Vlachica*) anunță, încă din titlu, prezența unui mare număr de toponime, referitoare mai ales la spațiul geografic românesc. O bună parte dintre acestea, îndeosebi toponimele străine, au fost preluate din sursele bibliografice, ceea ce implică și continuarea tradiției antice în domeniu. Pentru termenii românești, autorul va fi recurs, desigur, și la tradiția locală, scrisă și orală.

3.2. În ceea ce privește denumirile de munți, DMN și H MV nu oferă multe exemple. Cele existente se referă doar la zona carpatică și balcanică.

3.2.1. Pentru munții Carpați, Cantemir preferă formele cu nominativul *Carpati* sau *Carpatici: in montibus Carpaticis* (DMN 144v, p.30), *tractu montium Carpaticorum* (ibidem), *intra Carpatos montes* (H MV, I, 2, 9, p.146). Forma *Carpathum* (H MV, III, 12bis, 140, p.416) apare la Bonfinius¹, care folosește, totuși, *in Carpathiis montibus*², *a Carpathiis montibus*³.

3.2.2. Neștiind denumirea autohtonă a unui munte din Transilvania, Cantemir folosește toponimicul unguresc latinizat: *ad montem Cherhelem* H MV, I, 13, 42, p.204).

3.2.3. Pentru arii geografice care îi sunt mai cunoscute, autorul oferă mereu și varianta locală: *ad Moldaviae montes, quos incolae vocant Montes Vranceiae* (DMN 165v, p.116)

3.2.4. Dacă preia un toponimic dintr-o sursă bizantină, Dimitrie Cantemir păstrează originalul grecesc, lângă care atașează forma românească latinizată: *mons longe se porrigens Πρασόβος καλούμενος (qui vocatur Brasovus)* (H MV, I, 10, 33, p.190); *Transylvaniae montibus, Laonico Brasovii dicti* (H MV, III, 13, 142, p.420).

3.3. Pentru provinciile istorice românești, autorul folosește denumirile *Moldavia, Valachia, Transylvania, Dobrudze, Bassarabia*, cărora le precizează și echivalentul autohton: *Moldavi seipsos Moldovani, provinciam vero Moldovam vocant* (H MV, III, 12bis, 142, p.420); *tertia Valachia est, quam nos Czarra Muntenasca, Provinciam Montanam, Poloni Multanska Ziemia* (DMN 165r, p.114), *ea vocatur proprie Czarra Romanasca, Latinis Valachia* (DMN 165v, p.116, r.20); *quam nunc Transylvaniam (vulgo Ardelium) vocant* (H MV, I, 1, 7, p.140); *Moesiam quae hodie nobis Dobrudze dicitur* (DMN 149r, p.50); *nunc sub Bassarabiae nomine clara, incolis Budziak dicta* (DMN 145r, p.32).

¹ Antonius Bonfinius, *Rerum Ungaricarum decades...*, Dec.I, C.I., Editia 1606, p.27

² *Id., ibid.*, p.5

³ *Id., ibid.*, p.6

3.3.1. Foarte rar, autorul transliterează denumirile întâlnite în sursele bizantine: *nomine Blachiae* (HMV, III, 1, 108, p.352), *Maurovlahia* (DMN 167r, p.122), *Moldovlachia* (DMN 157v, p.82), *Ungrovlachia* (DMN 158v, p.88).

3.4. Textul cantemirian abundă în referiri la antichitatea dacică, ilustrate și prin denumiri de vechi cetăți și orașe.

3.4.1. Denumirea capitalei statului dac al lui Decebal apare, în DMN, în forma *Zarmisegetusa* (145v, p.34), iar în HMV, *Zarmizogethusa* (I, 5, 16, p.162), ca și în HVR (I, 6, 37, p.67). Deși trimite la Dio Cassius, denumirea (transliterată) care apare în *Historia* sa este, totuși, *Zermizegethusa*⁴.

3.4.2. Cantemir crede că Tomi este denumirea antică a Cetatii Albe: *ad dextram Tomos (Hanc nobis Czetate Albam esse etiam ex hoc probari potest)* (DMN 149v, p.52). Probabil sub influența textului lui Sozomenus, îi scapă autorului forma grecească a toponimului: *Terentium Τομεων Episcopum* (HMV, II, 9, 74, p.272), pentru că *passim* apare grafia latină *Tomi*.

3.5. Pentru denumirile moderne ale localităților românești, autorul este nevoit să adopte soluții variate: pe de o parte, dacă beneficiază de atestări ale toponimelor în alte surse (Bonfinius, Sarnicius, Cluverius, Leunclavius etc.), Cantemir le preia ca atare. Toponimele importante din Transilvania pot fi identificate în istoriile dedicate statului maghiar. Pe de altă parte, denumirile de localități mai mici, pentru care Cantemir nu are modele de urmat, cunosc adaptări de ordin fonetic și morfologic.

3.5.1. Denumirea cetății Severinului este atestată în istoria lui Bonfinius (*Severinum est oppidum, a Severo Imperatore conditum*⁵), și apare cu această formă la Cantemir: *castrum Severinum, in Valachia Transalpina, in districtu Zii dicto* (HMV, II, 3, 57, p.234).

3.5.2. Este interesant faptul că, deși citează intens din Bonfinius, Cantemir nu preia toponimicul *Themesvara*⁶ din opera acestuia, ci folosește *passim* forma *Temesvarinum*, precum Sambucus⁷: *Nam reliquos Ungaros occisos, solum Regem cum paucis, "divina potius, quam humana ope"* ⁸*Temesvarinum evasisse perhibent* (HMV, III, 11, 137, p.406).

3.5.3. Pentru *Oradea*, Cantemir folosește toponimicul ungiuresc latinizat *Varadinum*, precum și un derivat adjectival: *Varadiensis Episcopus* (HMV, I, 13, 42, p.204). Denumirea apare și la Bonfinius: *In mediterranea vero Dacia Varadinum*⁹.

⁴ Dio Cassius Cocceianus, *Historiae Romanae*, Vo.IV, LXVIII, 14, Leipzig, 1824, p.307

⁵ Antonius Bonfinius, 1606, Dec.I, C.I, p.5.

⁶ *Id., ibid.*, Dec.II, C.IX, p. 321.

⁷ Ioannes Sambucus, *Expugnatio Arcis Temesvari*, în "Appendix" la Bonifini, Ediția 1606, p.809.

⁸ Antonius Bonfinius, 1606, Dec.II, C.IX, p. 320-321.

⁹ *Id., ibid.*, Dec.I, C.I, p.5.

3.5.4. Numele de localități care se termină în **a** sunt încadrate la declinarea întâi: *districtus Putnae* (DMN 165v, p.116), *Kiliam sive Achilliam* (HMV, II, 19, 100, p.332), *Soczaviae*¹⁰ *constituerunt* (DMN 166v, p.120).

3.5.4.1. Pentru latinizarea toponimului *Dabâca*, autorul nu ține seama de forma *Doboka* din textul lui Bonfinius - *ad Dobokam urbem*¹¹ - utilizând fonetismul *Dobok*, invariabil sub aspect morfologic: *sub Dobok urbe* (HMV, I, 13, 42, p.204).

3.5.5. Un toponim care pare dificil de redat pentru Cantemir este *Târgoviste*. In documentele medievale apar formele “Tergobistum”, “Tergovista”¹². Autorul utilizează grafiile *Tergovisca* și *Tyrgousta*: *Tyrgousta, Valachiae principatus sedes* (DMN145v, p.36), *Tergoviscam* (HMV, II, 19, 100, p.332).

3.5.6. O constantă problemă pentru latina cantemiriană o reprezintă redarea africatelor românești. Grafemul **z** este multifuncțional, descriind africatele **j** și **t**: *illis Mehedinz dicitur* (DMN 165v, p.116), *in districtu Zii (=Jii) dicto* (HMV, II, 3, 58, p.234), *ab oppido Galazi* (HMV, III, 12bis, 141, p.418).

3.5.7. Denumirea orașului *Galati* cunoaște formele latinizate *Galatii*: *vicinae Galatii* (DMN 150r, p.56), *Galacium: oppidum Galacii* (HMV, II, 2, 54, p.226), și forma invariabilă *Galazi* sau *Gallazi*: *ab oppido Galazi* (HMV, III, 12bis, 141, p.418), *ab oppido Gallazi* (HMV, II, 7, 71B, p.264).

3.5.8. Numele de localități mici, lipsite de importanță istorică, apar, în text, în forme invariabile: *in ruinis vetustissimae urbis nostratibus Gergine dictae* (DMN 150r, p.56), *Isacze enim, et Baba, antiquissimae urbes, Maczin pagus amplissimus, Daieni, oppidum populosissimus, Dristra* (DMN 157r, p.80), *oppidum Buorenii* (DMN 166v, p.120).

3.5.8. Deși, atunci când citează dintr-o sursă bizantină, autorul folosește traducerea latină a acesteia, preluarea informației se face în mod analitic. Astfel procedează criticând traducerea toponimului *Sibiu*: *additque Metropolim huius regionis esse Tosibinium; sed interpres Gallus confundit articulum τo et nomen Sibirium, nam Laonicus nomine neutro Sibirium appellat τo Σιβηνιον* (HMV, III, 12bis, 140, p.416).

3.5.9. Cele mai multe variante grafice pentru un toponim românesc le cunoaște denumirea zonei *Maramures*. In DMN sunt utilizate formele adaptate grafic și invariabile din punct de vedere morfologic *Maramorisz*: *ex Maramorisz* (159v, p.90), *in Maramorisz* (166r, p.116, p.118) și *Maramoriss*: *in regione Maramoriss dicta* (152r, p.64), cărora li se adaugă *Maramorisium*: *super Maramorisium* (155r, p.72). In HMV, Cantemir preferă grafia *Maramorisium*: *apud Maramorisium* (HMV, III, 11, 136 și 137), *ex Maramo-risi[i]o* (HMV, III, 12, 138, p.410).

¹⁰ Cf. Stefan Kotarski, *Slownik zlatynizowanych nazw.miejscowych*, Varsovia, 1955, p. 59.

¹¹ Antonius Bonfinius, 1606, Dec.II, CIII, p. 208.

¹² Cf. Stefan Kotarski, 1955, p. 62.

3.5.9.1. Forma *Mar<a>marisum* (HMV, III, 11, 137, p.406), folosită într-un context în care se face referire la istoria lui Bonfinius, trebuie considerată un accident, o scăpare a lui Cantemir, de vreme ce scriitorul italian folosește formele *Marmacia* și *Marmaruissa*: *Marmacia ubi Tibiscus oritur, in Carpaticis montibus collocata, quam Marmaruissam (incolis Maramorisz)¹³ nunc appellant¹⁴*. (HMV, I, 1, 8, p.140).

3.5.9.2. De la numele propriu *Maramorisium* este format derivatul adjectival *Maramorisensis,-e*: *Regio Maramorisensis* (DMN 164v, p.112), *in districtu Maramoresensi* (DMN 158r, p.84; 158v, p.88), *per regionem Maramorisensem* (DMN 166r, p.118).

3.5.10. Cantemir adoptă mai multe atitudini față de toponimele românești. Cele mai importante sunt preluate critic din surse. Toponimele provenite din cronicile bizantine sunt transliterate și adaptate morfologic. Autorul notează adesea, lângă o formă latinizată, și varianta autohtonă, neîncadrată morfologic. Se folosesc, în general, forme invariabile pentru localitățile mai mici.

3.6. În ceea ce privește toponimele neromânești, acestea sunt preluate de Cantemir din izvoarele sale, de regulă cu fidelitate.

3.6.1. Citând din “De Aedificiis” a lui Procopius, Cantemir folosește traducerea latină a lui Maltretus, preluând și unele erori ale acestuia: *castella Cantabazates, Smornes, Campses, Tanata[s], Zernes ac Ducepratum¹⁵*.

3.6.2. Exista și situația opusă, în care autorul preia traducerea latină a unei surse bizantine, dar are o opinie critică asupra originalului grecesc, pentru că folosește în paralel originalul și traducerea; de exemplu, corectează o formă toponimică din textul lui Chalcocondylas, deși utilizează traducerea lui Clauser: *quae regni sedem habet Λευκορολικην, putarem Λευκοπολιν* (HMV, I, 10, 33, p.190).¹⁶

3.6.3. Ca și în cazul toponimelor românești, Cantemir oferă, uneori, lângă forma latinizată, și forma contemporană lui: *in urbe Insaco (hodie Isnak)* (HMV, II, 11, 81, p.290); *Bosphorus urbs (quae hodie Azacus putatur)* (HMV, II, 13, 87, p.302).

3.6.4. Denumirile turcești și tătarești sunt păstrate într-o formă indeclinabilă: *hodie Turcis et Tataris Giercz et Taman* (HMV, II, 9, 75, p.276), *Budziak nomen inditum est huic parti a Turcis* (DMN 145r, p.32).

3.6.5. Unele erori ale autorului sunt o marcă a aspectului nefinisat al lucrărilor, care trebuie considerate simple scăpări: *Sabastia* (HMV, II, 9, 76, p.280) fata de *Sabatia* (Bonfinius, ed.1606, Dec.I, C.III, p.46), *Dirostolum* în loc de *Dorostolum¹⁷* (HMV, I, 20, 102, p.338).

¹³ Explicația din paranteză îi aparține lui Dimitrie Cantemir.

¹⁴ Antonius Bonfinius, 1606, Dec.I, C.I, p.5.

¹⁵ Vide Dan Slușanschi, 1983, n. 108, p.169.

¹⁶ Vide Dan Slușanschi, 1983, n. 179, 180, 184, p.191.

¹⁷ Dan Slușanschi, 1983, n. 48, p.338.

3.6.6. Pentru câteva dintre toponime, Cantemir folosește dublete formale: *Beligradum* (HMV, II, 17, 94, p.318) - *Beligrada* (HMV, I, 1, 3, p.132); *Moscovia* (HMV, I, 12, 39, p.200) - *Mosquia* (HMV, II, 19, 99, p. 330).

3.6.7. Se poate observa că toponimele neromânești nu pun probleme speciale, ca urmare a faptului că sunt preluate ca atare din sursele bibliografice. Cantemir atașează, uneori, pentru denumirile mai puțin cunoscute, și forma nelatinizată; altora le păstrează denumirea originală indeclinabilă.

4. Hidronimele

4.1. Datorită faptului că își adună informațiile din surse de limbi diferite, Cantemir încearcă să fie cât mai clar în expunere, utilizând în text toate variantele grafice și toate formele care pot denumi o apă.

4.2. Majoritatea denumirilor de ape din DMN și din HMV se referă la spațiul românesc. Pentru acestea, Cantemir adaugă termenilor aflați în materialele bibliografice denumirile autohtone, pe care le adaptează grafic și morfologic limbii latine a timpului său.

4.2.1. Dunărea este numită atât *Ister*, cât și *Danubius: tota Istro alluitur* (HMV, III, 13, 142, p.422), *oras Danubii* (ibidem).

4.2.1.1. Folosirea denumirii grecești și latine a Dunării apare și la Antonius Bonfinius¹⁸, chiar în interiorul aceleiași fraze: *Pars vero, inquit, quae intra Tyram et Hierasum et Danubium includitur Moldavia, quasi mollis Dacia, a iunioribus nominatur et Istro proprior Montana.* (HMV, II, 15, 91, p.312).

4.2.1.2. Și Sarnicki folosește în “Annales” ambele variante: *traiecto enim Istro*¹⁹, *annem Danubium.*²⁰

4.2.2.3. Unul dintre numele antice ale râului Nistru este *Tyras*. Bonfinius și Sarnicki încadrează acest substantiv la declinarea întâi: *intra Tyram*²¹; *ad Tyram*²².

4.2.3.1. Puternic influențat de Cluverius în ceea ce privește denumirile geografice, Cantemir folosește atât varianta cu forma în **a**, *Tyra, Tyrae*, cât mai ales pe cea cu tema în dentală, *Tyras, Tyratis: super Tyra[te]m* (DMN 155r, p.72), *trans Tyratem habitans* (DMN 149v, p.52), *inter Tyram et Boristhenem* (HMV, I, 2, 8, p.144), *in Tyrate* (HMV, II, 4, 61, p.242).

4.2.4. Cantemir preia din opera lui Cluverius confuzia dintre *Patissus*=Tisa și *Tibiscus*=Timișul bănațean²³: *inter Patissum (Tibiscum) annem et Transylvaniam* (DMN 145r, p.30), *usque ad Patissum (hodie Tibiscus)*(HMV, II, 11, 81, p.288, n.10).

¹⁸ Antonius Bonfinius, 1606, p.6

¹⁹ Stanislav Sarnicki, *Annales*, III, ed.1587, p.88

²⁰ *Id., ibid.*, p.86

²¹ Antonius Bonfinius, 1606, p.6

²² Stanislav Sarnicki, 1587, III, p.117

²³ Vide Dan Slușanschi, 1983, n. 9, p.31

4.2.4.1. Pentru Timiș, Cantemir folosește și varianta *Themesius: ad Themesium amnem* (HMV, I, 13, 44, p.206), formă care apare și la Bonfinius.²⁴

4.2.4.2. De asemenea, este citată și forma utilizată de Michael Riccio Neapolitanus, *Titius: ad ripas amnis Titii (Tibisci)*²⁵.

4.2.5. Autorul atribuie Prutului denumirea antică a Siretului: *ab Hierasso (qui hodie Pruth)* (HMV, II, 11,81, p.288, n.10), *Hierassum (hodie Prut)* (HMV, I, 2, 9, p.146). Confuzia nu îi aparține, ci se află și la Cluverius²⁶, de unde, probabil, a preluat-o și Cantemir: *ab Oriente Hierasso (hodie Pruth)* (DMN 145r, p.32).

4.2.6. În afara variantei *Hierassus*, Cantemir mai folosește și forma apropiată de originalul românesc *Sireth: ubi Sireth fluvius incurrit Danubio* (DMN 150r, p.56) sau însăși forma românească: *cui limites erat (sic) Siret fluvius* (DMN 165v, p.116). Substantivul *Sireth* este forma românească indeclinabilă: *ad Sireth fluvium* (HMV, I, 13, 40, p.208.), *unde nomen fluvii Sireth emenisse* (HMV, I, 11, 36, p.194).

4.2.7. Trimiterile exacte la pagină făcute de Cantemir au condus la identificarea ediției operei *Rerum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia* a lui Antonius Bonfinius, ca fiind cea tipărită în 1606, la Hanovra. Din această ediție, Cantemir citează adesea cu fidelitate. Totuși, inserează uneori observații personale chiar în interiorul citatului, de exemplu, adăugarea numelui românesc al Siretului, care nu apare la Bonfinius: *ab Hierasso montanae Valachiae termino, ad Euxinum usque Pontum extenditur*²⁷ față de *ab Hierasso (Ieraso sive Sireth) ad Euxinum usque Pontum extenditur* (HMV, III, 12bis, 140, p.416). Denumirea *Ierasum* apare, totuși, la Bonfinius: *intra Tyram, Ierassum et Danubium*²⁸.

4.2.8. Cele mai multe variante hidronimice apar pentru denumirea râului *Olt*.

6.2.8.1. Cantemir nu cunoștea vechea denumire latinească *Alutus*, de vreme ce o atribuie Siretului: *Valachos inter Alpes, super maramorisium, Oletum, Alutumque (hic est hodie Siret nobis dictum) se continuisse* (DMN 155r, p.72).

4.2.8.2. O altă variantă este *Aluta- ad ostia fluvii Alutae* (HMV, I, 2, 9, p.146), pe care o ia din geografia lui Cluverius: *Et Aluta, Germ. die Alt, Hung. Olt*²⁹.

4.2.8.3. Forma românească este latinizată în diverse moduri: *ad ripam fluvii Oletae* (HMV, II, 5, 64, p.246), *ex Maramorisz et Olto* (DMN 159v, p.90, r.44), *trans et cis Oltum* (DMN 165v, p.116), *super Oletum fluvium* (DMN 152r, p.64), ceea ce indică lipsa tradiției în notarea acestui hidronimic.

²⁴ Antonius Bonfinius, 1606, Dec.II, C.III, p.228

²⁵ Michael Riccius Neapolitanus, *De Rebus Ungariae*, în *Appendix* la Bonfinius, *ed.cit.*, p.857

²⁶ Cf. Dan Slușanschi, 1983, p. 13, p.33.

²⁷ Antonius Bonfinius, 1606, p.27.

²⁸ *Id.*, Dec.I, C.I, p. 5.

²⁹ Philippus Cluverius, *Introductio in universam Geographiam*, ed.1697, p. 379.

4.2.9. Pentru *Nipru*, Cantemir utilizează varianta latinească *Boristhenes: barbaros trans Boristhenem incolentes* (H MV, II, 3, 59, p.236), a *Boristhene fluvio* (H MV, III, 19, 99, p.330).

4.2.10. Pentru *Cris* este folosită forma *Chrysus*, care apare în sursele bibliografice de limba latină, cum ar fi Bonfinius³⁰ și Sambucus³¹: *ad Chrysum fluvium* (H MV, II, 13, 45, p.208).

4.2.11. Varianta *Marisia* pentru *Mures* este preluată din opera lui Sarnicki: *ad flumen Marisiam* (H MV, II, 6, 69, p.256), deși la scriitorul polonez apare forma *Marissiam: ad flumen Marissiam*³².

4.2.12. Pentru denumirea râului *Moldova* este folosită, în general, varianta *Moldava; fluvii nomen mutasse ex Molda, Moldavam appellasse* (DMN 166v, p.120); o singură dată apare forma românească *Moldova: ad fluvium Moldovam* (ibidem, p.118).

4.2.13. Denumirea râului *Milcov* rămâne nemodificată: *ad parvulum rivulum Milcow* (DMN 165v, p.116).

4.3. Hidronimele neromânești nu-i pun probleme lui Cantemir, deoarece acesta le preia din sursele de limba latină utilizate.

4.3.1. Denumirile *Sola, Vag, Rab* (H MV, II, 6, 70, p.258) sunt preluate de la Sarnicki (C.III, p.117), *Allara* și *Visara* (H MV, II, 18, 96, p.322) sunt luate din opera lui Bonfinius (ed.1606, p.146), *Caspium mare* apare tot la Bonfinius (Dec.I, C.I, ed.1606, p.17): *maris Caspii sive Hircani meridionalia simul et occidentalia littora* (DMN 144v, p.30).

4.3.2. Cantemir notează corect *Drava - Oletum et Dravam fluvios* (H MV, I, 1, 3, p.132) -, deși la Bonfinius apare varianta *Dravus; a Dravo incipit Ungaria* (Dec.I, C.I, p.27).

4.4. Se observă faptul că Dimitrie Cantemir preia critic denumirile de ape întâlnite în operele studiate. Pentru hidronimele românești are grijă să folosească și termenii autohtoni, deși are șovăieli în ceea ce privește încadrarea lor morfologică.

5. Concluzii

5.1. În ceea ce privește termenii românești pentru care nu a găsit atestări documentare, Cantemir a fost nevoit să descopere singur soluții grafice și morfologice. Astfel se explică prezența, în texte, a mai multor variante pentru același toponim sau hidronim.

5.2. Acribia științifică îl determină să folosească toate variantele grafice și morfologice pe care le oferă sursele bibliografice redactate în diferite limbi. Acestea le adaugă și forma autohtonă, atunci când autorul o cunoaște cu precizie.

³⁰ Antonius Bonfinius, 1606, Dec.I, C.I, p.6.

³¹ Ioannes Sambucus, 1606, p. 811.

³² Stanislav Sarnicki, 1587, C.IV, p. 120.

5.3. In spiritul toleranței literaturii de limbă latină a secolelor al XVII-lea – al XVIII-lea pentru cuvintele de origine străină, latina cantemiriană absoarbe termenii toponimici și hidronimici, mai ales cei referitori la spațiul românesc.

5.3.1. Apelativele cunoscute sunt latinizate corect, după tiparele clasice, deși, în general, sunt preluate ca atare din operele unor autori consacrați.

5.3.2. Pentru apelativele neîntâlnite în sursele bibliografice, Cantemir preferă forma originară, uneori cu alternanțe grafice.

5.3.3. Așadar latina cantemiriană este o parte integrantă a fenomenului general al neolatinei epocii sale. Eventualele șovăieli sunt datorate surselor folosite sau limbii materne, a cărei influență este incontestabilă, conferind stilului cantemirian o puternică personalitate.

BIBLIOGRAFIE

DMN și H MV (DMN = De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus; H MV = Historia Moldo-Vlachica): Dimitrie Cantemir, *Opere complete*, Vol.IX, Partea I: *De antiquis et hodiernis. Moldaviae nominibus*, Prefața de Virgil Cândea. Ediție critică, traducere, introducere, note și indici de Dan Slușanschi, Editura Academiei, București, 1983.

HVR: Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, glosar și indici de Sanda Toma, Editura Minerva, București, 1999.

Stefan Kotarski, *Slovník zlatynizowanych nazw. miejscowych*, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Warszawa, 1955.

Dan Slușanschi, 1983: Dan Slușanschi, Ediție critică, traducere, note și indici la Dimitrie Cantemir, *Opere complete*, IX, Tomul I: *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus și Historia Moldo-Vlachica*, Prefață de Virgil Cândea, Editura Academiei, București, 1983.

BIBLIOGRAFIA CANTEMIRIANĂ

Antonius Bonfinius, *Rerum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia*, Hanoviae, 1606.

Dion Cassius Cocceianus, *Historiarum Romanarum quae supersunt*. Graeca ex codicibus mss. aliisque subsidiis supplevit et emendavit Xiphilini epitome librorum Dionis cassii aequae emendatam addidit Latina versio et Graecis verbis magis responderet operam dedit. Fragmenta et indicem Graecum valde auxit annotationes ex editione Reimariana omnes repetiit multasque tam Joh. Jac. Reiskii et aliorum quam suas notas adiecit Fredericus Guilielmus Sturzius, Vol.IV, Lipsiae, libraria Kuehniana, 1824.

Philippus Cluverius, *Introductio in universam Geographia*, Amstelaedanii, 1697.

Michaëles Ritius Neapolitanus, *De regibus Ungariae*, în *Appendix* la Antonius Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades quatuor*, Hanoviae, 1606.

Ioannes Sambucus, *Expugnatio arcis Temesvari descripta per Ioannem Sambucum*, în *Appendix* la Antonius Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades quatuor...*, Hanoviae, 1606.

Stanislaus Sarnickus (Sarnicki), *Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Litanorum, Libri octo*, 1587.

